

QUASIMODO: NEM VAGYOK POLITIKUS!

Az irodalmi „szurkolók” nagy meglepetésére az idei irodalmi Nobel-díjat Salvatore Quasimodo olasz költő kapta. Quasimodot meglehetősen ismerik a világban, de jóval kevesebbre értékelik, mint, mondjuk, Ungarettit, és nem is olyan népszerű, mint Moravia, hogy más nemzetek íróiról, költőiről ne is beszéljünk. A Figaro Littéraire, amely — határozottan jobboldali iránya ellenére — ezúttal kétségtelenül a francia olvasók ízlésének ad kifejezést, a Svéd Tudományos Akadémia taktizálásának tulajdonítja a döntést: így akarták jóvátenni a Pasternak-estet, és ezuttal Moszkva szájaizének megfelelő költőnek ítélték oda a díjat. (Quasimodo annakidején nem írta alá a Déri Tibor szabadlábúra helyezését követelő felhívást, ellátogatott a Szovjetszövetségbe, s amikor ott szívrohamokat kapott, különrepülőgépen vitték Prágába.) Quasimodo cáfolni igyekszik ezt a beállítást, s George Adamnak adott nyilatkozatában a Figaro Littéraire szerint ezeket mondja:

— Egyáltalán nem vagyok politikus! Az a véleményem, hogy a szabadság minden országban feltételes valami. Azt akarom ezzel mondani, hogy a szabadság nem korlátlan. Határozott véleményem van a dolgokról, és el is mondom majd Stockholmban. Hogy mi lesz a stockholmi beszédem tárgya? Írók és politikusok. A kérdés az, hogy e kettő közül melyiknek van igaza az őket egymásnak uszító ellentmondások között. A politikusok feladata: a társadalom szervezetének irányítása. Az irodalom munkaköre: az emberi lélek gépezetének karbantartása.

Quasimodo jellegzetes típusa annak az emberfajtának, aki munkával, fáradozással ér el eredményt. Siracusában született 1901-ben. Édesapját korán elveszítette, nem volt könnyű, deus a gyermekkor. Műszaki tanulmányainak befejeztével, mint mérnök éveken át nagy építkezéseknél dolgozott, többek között részt vett a Ligurián át vezető út építésében is. Itt írta meg az Aque e terre (Vizek és földek) című gyűjteményében 1930-ban kiadott verseit. Négy évvel később következett be életének fordulópontja. Barátja, Cesare Zavattini meghívására egy milánói könyvkiadó vállalat szerkesztője lett. Ettől a naptól kezdve mind tevékenyebb irodalmi munkát végez. Többek között színházi kritikusa lett a Tempo című lapnak, és irodalomtanára a Giuseppe Verdiről elnevezett zeneakadémiának. A sikerre azonban még sokáig kell várnia. Ebben a korszakban írt versei meglehetősen borúsak, teli van-

nak váddal az emberi sors ellen. Csillaga csak a háború után emelkedik, amikor Ungaretti — Mussolini egyik kedvence — háttérbe szorult. A külső változások költészetén is nyomot hagynak: verseiben változatosabb témákat dolgoz föl, nyíltabb, szabadabb, szociálisabb és — közvetlenebb, érthetőbb az olvasó számára.

Igen szorgalmas. Rengeteget fordított, elsősorban klasszikusokat. A görög lírai költészet antológiáján kívül az ő fordításában jelentek meg Catullus versei, János evangéliuma, Szophoklesz Oedipus királya és Elektrája, Shakespeare Romeó és Júliáját, Macbeth-jét, Othelloját és Viharát, Molière Tartuffe-jét, Ovidius Metamorfozísát is ő fordította le, továbbá Cummings és Neruda verseit. Mindez azonban természetesen édeskevés ahhoz, hogy valaki megkapja a Nobel-díjat — így vélekednek Quasimodo olasz kollégái is, akikkel ugyancsak a Figaro Littéraire számára Raymond Millet interjút csinált.

— Kétségtelen — mondta a mindig udvarias Alberto Moravia —, hogy Ungaretti és Montale a legértékesebb költőink. Ez, természetesen, nem azt jelenti, hogy Quasimodo iránt érzett rokonszenvem kisebb. Egyszerűen búbajos ember... Az itt következőket pedig azoknak mondom, akiknek vigasztalásra van szükségük: jusson eszükbe, hogy Benedetto Croce sem kapta meg a Nobel-díjat, pedig hát éppen az effajta emberek érdemlik meg.

SZICILIAI TORTÉNET

Olaszországnak — közvetlenebbül: Szicíliának — még egy irodalmi eseménye van: megjelent Giuseppe Tomasi di Lampedusa Leopárd című regénye. A dologban az az érdekes, hogy a Leopárd írója hamisítatlan, vérbeli szicíliai herceg, ezenkívül a Leopárd első és egyetlen műve. A hosszúnevű herceg hatvanéves korában írta, és mindjárt utána újra s örökre bezárta íróasztalának fiókját. Itt találták meg a kéziratot 1957-ben, halála után. Az sem érdektelen, hogy a Leopárd néhány hónap alatt az utolsó példányig elkelt, és ugyancsak rövid idő alatt vagy tíz nyelvre lefordították.

A Bücher-Kommentar című stuttgarti irodalmi lap a világ-irodalom legjelentősebb művei közé sorolja Tomasi első- és egy-szülöttjét. A folyóirat ismerteti is a regény tartalmát: szicíliai történet a XIX. század második feléből, amikor a vagy száz évvel visszamaradott „ígéret földje” lelkesen egyesül Olaszországgal. A regényben sokféle társadalmi réteg képviselői szerepelnek. Van benne egy herceg, a mediterrán kultúra hagyományain nevelkedett arisztokrata, babonásan vallásos felesége, egy polgári származású szépség, a herceg unokaöccsének szeretője és az új nemzedék illúzió nélküli képviselője, aztán találkozunk az elkerülhetetlen és nélkülözhetetlen pappal, úrgazdagokkal, parasztokkal, Szicília népével, amely „csak egy megbocsáthatatlan bünt ismer — a munkát”.

Di Lampedusa hercege tehát ebben a könyvben istenhozzádot mond a „régí világnak”, amelynek maga is részese volt és amelynek elmúlását a maga bőrén érezte. Búcsújának szomorúságát — írja a Bücher Kommentár cikkírója —, a tájak, jelenetek interieurök leírása enyhíti. Olyanok ezek a részletek, hogy csak a legnagyobb irodalmi alkotásokhoz foghatók.

HOVA ÁLLJAK, KIVEL TARTSAK?

Az Olaszország felé forduló irodalmi érdeklődést szítja a Monat októberi száma is. Curzio Malaparteről ír itt Luigi Barzini, s korunk legjellegzetesebb olasz írójaként mutatja be. Ez már magában véve is ellentmondás, mert Malaparte német származású, igazi neve: Kurt Erich Suckert. Malaparte életrajza azonban nemcsak ezt a meglepetést tartogatja.

Szerencsétlenségére, már nagyon korán, még az iskola padjaiban, tehát az első világháború előtt fölfigyeltek rá, s így mindenki az idősebb írónemzedékhez sorolta. Hogy ellensúlyozza ezt a téves ítéletet, Malaparte mindig és szembeszökően modern akart lenni. Akárcsak d'Annunzio, akinek az volt a jelszava, hogy „Az életet követem”, Malaparte is mindig a legélénkebb áramlatokba vetette magát. A vérmes, nyerserejű Olaszország volt az eszményképe, az álma pedig: ebben az Olaszországban hírnevet szerezni. Legjobb munkáit Toscanáról, szűkebb szülőföldjéről írta, pedig csak véletlenül született itt. Malapartének az a szépséghibája, hogy mindent túlságosan mohón, görcsösen akart, és akarmekkora hírre tett is szert, sohasem jutott el addig a magától értetődő, fennsőbbes hírnévig, amit d' Annunzio oly könnyedén, mondhatnánk úrimódszerzett meg magának. 1914-ben, amikor az ötvenéves d'Annunzio háborúba szólította az olaszokat, a „latin testvérek” oldalán, Malaparte beállt önkéntesnek a francia fronton küzdő szabadcsapatokba, majd egy évvel később — amikor Olaszország hadat üzent Ausztriának — csatlakozott a sorkatonasághoz, és több kivitüntetést szerzett. A Mussolini-korszakban a La Stampa című lap főszerkesztője volt, mindaddig, amíg meg nem sértette Balbo tábornagyot, s emiatt börtönbe nem került. A cella négy fala közül jóbarátja, Ciano szabadította ki. A győzedelmes szövetségesek később összekötőtisznek nevezték ki, majd a háborús hírszolgálati ügynökség tagja lett. Később valósággal meghódította Togliattit, s ő lett az olasz kommunista párt legtekintélyesebb útitársa. Kínai látogatása idején támadta meg a tüdőrák, pedig nagyon sokat várt ettől a látogatástól — és, akárcsak Quasimodot, a szovjet különrepülőgépen küldte haza — meghalni.

A küzdelem, amelynek azt a címet lehetne adni: Hová álljak, kivel tartsak? — ezzel még nem ért véget. A kórházban egyforma buzgalommal látogatják a kommunisták és a kereszténydemokraták, s Malaparte egyformán bókol mind a két fél felé: mielőtt utólrte volna a halál, átért a katolikus hitre (reformátusnak született), capri villáját azonban a kínai írószövetségre hagyta.

Ennek a kalandos életútnak az eredménye: egy zilált, felemás, félbemaradt életmű, amely sohasem érte el a teljes érettséget, mert az író — a dicsőség utáni hajszában — sohasem ért rá, hogy érettségre tegyen szert, s aztán hasznát is lássa. Barzini a furcsa irodalmi arckép befejező ecsetvonásaként ismét Malaparte olasz voltát emlegeti.

— Malaparte olyan érdekesen, erőteljesen, színesen olasz volt, hogy mellette mi, olaszok, nem érezhetjük magunkat igazán olaszoknak. Olaszország, Malaparte Olaszországa nem az a barbár Itália volt, amelyet Malaparte védelmébe akart venni, nem Európa különálló szigete. Együtt élt a kontinens életével és kultúrájával, lakosai ugyanolyan európaiak voltak, mint e világrész többi lakosai. Számunkra az olasz nép európai nemzet volt, része a közös nyugati kultúrának, amelyet tulajdonképpen védelmeznünk kellene a Malaparte-fajtájú emberektől. Hogy kinek van igaza? Talán éppen azért nyugtalanított annyira bennünket, talán éppen azért féltünk tőle, mert titokban attól rettegtünk, hogy hátha mégis neki van igaza — ő az igazi olasz, s mi csak betolakodók vagyunk.

Egy ízben már megemlékeztünk Norman Mailer írói pályájának emelkedéséről. Ezt a fölfelé ívelő görbét most magának az írónak a kezevonása nyomán látjuk viszont az *Advertisements for Myself* (Önreklám) című könyvében. Az Önreklám Mailer elbeszélő prózájának holmiféle gyűjteményes kiadása — megtaláljuk benne az *A Calculus at Heaven* (Mennyei számvetés) című háborús elbeszéléstől kezdve (húszéves korában írta) a *Mezítelenek és holtak* egy töredékét és a *Szarvas-park* egy részlete után annak a regénynek egy fejezetét is, amelyen most dolgozik. E furcsa válogatás után önéletrajzi elmélkedés és vagy tíz tanulmány következik. Nyilvánvaló, hogy az eddig meg nem jelent részletek a legérdekesebbek, ezek szerint Mailer az egzisztencialisták amerikai fajtájából való, tagja a „boldog nemzedéknek”. *A The White Negro* (Fehér néger) című tanulmányában az író a „boldog nemzedék” tagjait merész száműzötteknek mondja, akik megvetik a korlátolt amerikai nép által lassanként elfogadott totalitarizmust. Egy másik tanulmány a marihuanáról zeng ódát, aztán egy Picasso-tanulmány következik, majd még egy, amelynek *Homo-szexuális bitang* a címe. A továbbiak során Hemingwayről, Saul Bellowról, Truman Capote-ról, James Jonesról és Jack Kerouacról elmélkedik. Az említett prózai írásokon kívül néhány vers is van a könyvben a „boldog nemzedék” stílusában, továbbá egy színdarabtöredék: Eisenhower és Hruscsov párbeszéde, végül egy táblázatos kimutatás, amelyben tárgyak, személyek és tulajdonságok szerepelnek, egyrészt az amerikai egzisztencialisták, másrészt pedig ellenfeleik jellemzéséről.

Amint látjuk, az Önreklám rendkívül sokoldalú, nyugtalan íróművésznék mutatja be Mailert, olyan írónak, aki Harry T. Moore, a *New York Times Book Review* cikkírója szerint, nem elégítette ki „az angol nyelven megírt legjobb háborús regény megjelenése után művészetéhez fűzött várakozásokat”.

HOL VOLTÁL, ÁDÁM?

Új könyvet jelentetett meg Heinrich Böll, a háború utáni Németország egyik legérdekesebb írója. Negyedik regénye ez, címe: *Billiard um halb Zehn* (Biliárdparti féltízkor). A *Die Zeit* november kilencediki száma a német regényirodalom idejéről adott beszámoló élén ismerteti a könyvet. Az új regény — akárcsak az eddigiek — a német társadalmi élet bírálata, és csak abban különbözik az előbbiektől, amelyek korszakonként foglalkoznak a közelmúlt eseményeivel — a háborúval (*Wo varst du, Adam? — Hol voltál Ádám?*) és a háború utáni zűrzavarral (*Und sagte kein einziger Wort — Es nem szóla egy szót sem, Haus ohne Hüter — Gazdátlan ház*) —, hogy a Biliárdparti féltízkor egybefűzi az új német történelem korszakait.

A könyv címében említett biliárdpartit Fennels kölni műépítész játssza 1958 szeptemberében. Kedvenc szórakozásának egy váratlan látogatás véget vet és visszaviszi a múltba, amelynek számai bonyolult szövevényyé fonódnak. Az eseményeknek ebben a zűrzavarában megjelennek a történések hősei, és velük együtt, az ő képzettársításuk és emlékezésük tükrében kibontakozik egy jel-

legzetes német város társadalmi életének félévszázados történelme. A múltban szerteszórt életek mozzanatait egy épület története fogja össze, egy épületé, amely a regény legfőbb szimbóluma. Köln közelében áll egy kolostor, amelyet 1908-ban a Fennels-ös épített, 1945-ben fia, (a biliárdjátékos) mint romboló-szakértő felrobbantott, s most — megint csak a társadalom parancsára — a Fennels-unoka, a műépítész-család legfiatalabb sarja újjáépít.

A regény cselekménye este emelkedik a csúcsra — az egész regény, múltbanyúló csápjaival együtt mindössze egy nap alatt játszódik le —, amikor a Fennels-ös nyolcvanadik születésnapját ünnepelve, levágja az ünnepi torta — a kolostor piskótából épített, csokoládémázzal bevont kicsinyített másának — tetejét, és az épületet rombadöntő fiú tányérjára helyezi.

FRANCIAORSZÁGOT EGY ÍRÓ VEZETI

Le salut 1944—1946 (Győzelem — 1944—1946) címen megjelent de Gaulle tábornok Memoires de guerre című háborús emlékiratainak harmadik kötete, az egész mű derűlátó befejezése. Az új kötet a tábornoknak azokat az erőfeszítéseit írja le, hogy Franciaországot még a háború folyamán — ha mindjárt az utolsó pillanatokban is — részesévé tegye a győzelemnek és a dicsőségnek. De Gaulle mindezt a szövetségesek és — részben — saját népének ellenállását leküzdvé érte el, viszont — ha ideiglenesen is — mint politikus kénytelen volt kapitulálni ez előtt az ellenállás előtt. A tábornok más háborús emlékirat írókkal ellentétben nem azért ír, hogy önmagát igazolja, vagy hogy panaszkodjék, egyszerűen leírja az eseményeket, de abból indul ki, hogy amit tett, az volt az egyedül helyes és lehetséges tennivaló.

— Éppen ezért — írja Roger Nimier az Arts október harmincadiki számában — de Gaulle sokkal emberibb, mint valamennyi emlékiratíró együttvéve, ide számítva Churchillt is. Noha de Gaulle szívesen azonosítja saját személyét jelképekkel, sőt magával a történelemmel, minden tekintetben ember marad, aki minden támasz nélkül — csak saját hazafiassága és rossz természete van mellette — vállalja a kalandokat. Eszem ágában sincs azt állítani — folytatja Nimier —, hogy ennek a dacos magatartásnak és hazárd kalandvállalásnak egyetlen célja az volt, hogy a tábornok egykor majd leírja őket háborús emlékirataiban. Nem mehetek ilyen megszire, de... az irodalom sohasem állt távol de Gaulle gondolatától.

Nimier ezután de Gaulle stílusát elemzi, hogy bebizonyíthassa: a tábornok semmivel sem gyengébb író, mint de Vigny vagy Barres, s hogy írásmódjával maga Maurras vagy Torqueville is meg lehetne elégedve. A francia köztársaság jelenlegi elnökének új könyvéről szóló beszámolót Nimier gúnyos rokonszenvvel és rokonszenves öngúnyval fejezi be:

— A Memoires de guerre egy nemzet és egy ember életének krónikája. Eolvashatjuk, anélkül hogy kapcsolatba kellene hoznunk a jelenkorral. Ha képesek vagyunk emlékezetünket tehermentesíteni az öldöklések szörnyűségétől, de Gaulle emlékiratainak három kötetét irodalmi életrajznak tekinthetjük, nyugodtan oda tehetjük könyvtárunkban. Walter Pater Marius the Epicurean-je és Montherlant Le préfet Spendius-a mellé. A dologban az a furcsa — fejezi be elmélkedését Nimier —, hogy az egész mese — a háború, a teljes vereség, az ellenállási mozgalom és a főlzabadozás — igaz, megtörtént, és Franciaországot ma egy író vezeti.

Ha elfogadjuk a Figaro Littéraire célzását, hogy Quasimodo politikai engedményeknek köszönheti a Nobel-díjat, rögtön meg kell állapítanunk azt is, hogy a szembenálló oldalon is engedékenyebb hangokat pengetnek. A New-York-i Saturday Review október harmadiki száma Norman Cousins, ismert amerikai kritikus interjúját közli Ilija Ehrenburggal. A beszélgetés Moszkvában folyt le, és hogy ott is megenyhült a légkör, kétségtelenül megállapíthatjuk abból, amit Ehrenburg mondott, mert a világhírű szovjet író mindig megbízható barométere volt a szovjet szellemi éghajlatnak.

— A tekintélyes szovjet írók felől érdeklődik? — kérdezte Ehrenburg. — Erre csak azt válaszolhatom, hogy véleményem szerint nincsenek igazán tekintélyes írónk. Van ugyan néhány írónk, akiknek elismerésben van része, de nincs olyan írócsoportunk, amelyet összehasonlíthatnánk azokkal az amerikai írókkal, akik az elmúlt évek folyamán nőttek nagyra Amerikában: Hemingway-jel, Steinbeckkel, Faulknerrel, Dreiserrel, Sinclair Lewisszal, Upton Sinclairrel... Hogy mi ennek az oka? — elmélkedik Ehrenburg. — Amikor néhány évvel ezelőtt az Egyesült Államokban jártam, megpróbáltam megfejteni a titkot, honnan ered az amerikai írók tehetségének nagyfokú érettsége. Azt hiszem, megtaláltam a választ. Rájöttem, hogy az igazán nagy amerikai írók mindaddig nem írnak, amíg sok-sok és igazi tapasztalatokat nem halmoznak föl. Nálunk? Sok író ír és csak azután él... Még valamit meg kell mondanom: az amerikai írók ismerik Amerikát, az amerikai népet, az amerikai nép azonban nem ismeri az amerikai írókat. Minálunk — fordítva van. Meggyőződtem róla, hogy az amerikai utca népe alig tud valamit vagy éppen semmit a nagy amerikai írókról. Mississipi államban, Oxford városban olyan emberekre akadtam, akiknek fogalmuk sem volt honfitársuk, William Faulkner írásairól. Másutt meg olyan emberekkel találkoztam, akik az égvilágon semmit sem tudtak John Steinbeckről. Akadtak olyanok is, akik Hemingwayről csak a nagy író regényei alapján készült filmekből szereztek tudomást. Nálunk? Mindenki ismeri az írókat, de — ismerik-e írónk a népet?

E bókók és a szovjet irodalom kátyubajutásának megindokolása után, Ehrenburg bizalommal beszélt a jövőről, a jövő új irodalmi termeléséről mert ezt maguk az olvasók követelik, az olvasók, akiknek az érdeklődése sokkal magasabbfokú, mint az íróké. Példaként említette meg Martinov költő esetét. Martinov évtizedeken át nem kapott kiadót, állítólag azért, mert homályos, érthetetlen, könyve viszont, miután végre valahára, ötvenedik születésnapjára megjelent, siker volt, nagy siker. Szólt ezután Ehrenburg Picasso képeinek kiállításáról — maga Ehrenburg rendezte — amelyet Moszkvában 600 000 és Leningrádban 500 000 ember tekintett meg.

— Egyáltalán nem lep meg — mondotta Ehrenburg a beszélgetés végén —, ha a főntebb elmondottak alapján Amerika-imádónak, vagy francia-imádónak mondanak, de nem sokat törődöm vele. Ne vállalja az írói hivatást az, aki nem állja az ütéseket!